

Els trens perduts de
Joan de Sagarra

Text: Josep M. Muñoz

Fotografia: Martí Gallén

Joan de Sagarra va néixer el gener de 1938, ara ha fet setanta anys, a París, on el seu pare, l'escriptor Josep M. de Sagarra, estava exiliat. Retornat amb la família a Barcelona el 1940, sembla haver-se pres al peu de la lletra l'afirmació paterna que "si a un home sensible li pregunten quina nacionalitat li agradaria tenir, només pot respondre que la francesa." És probablement per això mateix que ha convertit en un mite la seva estada a París l'any 1947, quan tenia tot just nou anys. Allà va descobrir, a la Comédie Française, el verí del teatre, que no l'ha abandonat fins ara. Educat als jesuïtes de Sarrià, va començar la carrera de Dret. La mort del seu pare, el 1961, va propiciar una nova anada seva a París, a estudiar a la Sorbona, però l'estada va durar, altra vegada, escassament un any. Retornat a Barcelona, va iniciar aleshores la seva carrera com a periodista. Ben aviat va esdevenir el crític de teatre més llegit, i també el més temut, de la premsa barcelonina. Va començar a *El Noticiero Universal* i ben aviat va passar a *El Correo Catalán*, d'on el van fer fora. L'any 1968 Manuel Ibáñez Escofet el va portar al *TeleXprés*, on escrivia un article diari que li va permetre forjar un estil propi i, alhora, consagrar-se com a periodista. Va fer crítica de teatre a *Fotogramas*, *La guía del ocio*, *El Mundo Diario*, *La Vanguardia* i, finalment, a *El País*, diari on va estar-se vint-i-dos anys. Actualment escriu a *La Vanguardia*, on el seu article del diumenge, centrat sovint en el petit món del seu barri, continua suscitant en molts lectors la mateixa reacció que ara fa quaranta anys: "M'irrita, però no puc deixar de llegir-lo". Només ha publicat en forma de llibre dos reculls d'articles: *Las rumbas de Joan de Sagarra* (1971), que aplega articles del *TeleXprés* i està encapçalat per un pròleg imprescindible de Josep M. Carandell, i *La horma de mi sombrero* (1997). Arran de la publicació del primer recull, Vázquez Montalbán va dir que "les cròniques de Sagarra eren una mescla d'insultant autosuficiència, cultura i subcultura francesa, cultura i subcultura catalana, mites i símbols d'un univers exclusivament personal i una posició moral de perdonavides històric." L'entrevista té lloc un matí assolellat d'hivern al *Bauma*, un *bistrot* de la dreta de l'Eixample, on Sagarra ens espera amb un whiskey irlandès, un cigar que va encenent i apagant i un feix de diaris i revistes estrangers sobre la taula.

Vostè va néixer el dia 8 de gener de 1938...

Sí, acabo de fer setanta anys, que no deixa de ser una xifra respectable, tenint en compte que el meu pare es va morir als seixanta-set anys. Pensar que ets una miqueta més gran que el teu pare...

...i ho fa a París, on els seus pares s'havien exiliat.

Els meus pares es van casar l'any 1936 a París, van fer aquell famós viatge de la *Ruta blava* a Tahití i, a la tornada, vaig néixer jo.

A París s'hi van estar fins el 1939, fins a l'ocupació alemanya.

Quan arriben els alemanys, als estrangers no els donaven la careta antigàs i van anar cap al sud, cap a la zona no ocupada. Vam estar a Saint-Sulpice-la-Pointe, i després a Prada –amb Pompeu Fabra, Pau Casals, els Alavedra– i a Banyuls. El 1940 la meva mare i jo vam tornar a Espanya, però al meu pare no li van deixar passar la frontera. Aleshores la meva mare va fer unes gestions a Madrid amb el comte de Mayalde, que era director general de Seguretat, i el meu pare va poder passar.

I s'instal·len a Barcelona.

Vam anar a viure primer a casa d'una tia meva, la dona del meu oncle Ignasi, que havia mort feia poc, encara jove. L'Ignasi era director del Zoològic i del Museu de Ciències Naturals de la Ciutadella, i havia estudiat les papallones. I després

vam anar a viure en un edifici que s'acabava de fer a la plaça de la Bonanova, al passeig de Sant Gervasi número 1.

De tota manera, el 1947 la seva família se'n torna a París.

Sí, és un viatge curiós. Jo no sé si el meu pare s'hi volia quedar o no; exactament no ho sé. Però semblava que era un viatge bastant llarg, perquè quan vam arribar a París, em volien ficar al col·legi dels jesuïtes, Saint-Stanislas, i vaig tenir molta sort, perquè jo era un nen nou anys i parlava el francès correntment, sense accent, però no el sabia escriure. I els jesuïtes van dir que no hi podia anar sense saber-lo escriure. La qual cosa per a mi va ser la il·lusió màxima de la meva vida. Perquè imagina't què hauria estat ficar-me en un col·legi de París, de jesuïtes, amb missa diària... Que és el que vaig conèixer a la tornada: després vaig anar als jesuïtes de Sarrià, i m'hi vaig tirar set anys.

Per a mi, amb nou anys, París va ser una descoberta. La meva escola era el Café de Flore, amb tota aquella gent: Giacometti, Sartre, Simone de Beauvoir, Kosma (el compositor que va fer la música de les *Fulles mortes*). Jo era un nen privilegiat, allà enmig. El Giacometti em deia: "Vine, vine" i em donava patates fregides. La meva mare em portava al cine i, com que els nens podien anar a tot arreu, jo veia pel·lícules com *Roma, città aperta*, *Paisà*, o un reportatge sobre el procés de Nuremberg.

A la nit els meus pares sortien, i jo em quedava a casa amb una noia –això ho explico en algun article– que es deia Maria.

Era una polonesa que deuria tenir vint o vint-i-un anys. Era una dona extraordinària. Tenia tots els cabells blancs. El seu pare i dos germans seus eren oficials de l'exèrcit polonès, i van morir al bosc de Katyn, amb un tret a la boca. Van dir que els havien matat els alemanys, però després es va saber que els havien mort els russos. I la seva mare i dues germanes van morir a Treblinka. Jo és clar, tenia nou anys, i aquestes coses no les entenia del tot, però m'impresionaven.

I altres nits sortia amb els meus pares, i em portaven, per exemple, a una *boîte* de moda, on cantava Boris Vian... Jo estava mig adormit, però també escoltava la música. Els nens podien anar a tot arreu, París era una ciutat lliure.

Va sentir l'Edith Piaf, també?

No, la Piaf la vaig conèixer quan vaig anar a París després de la mort del meu pare, l'any 1962. Em vaig trobar amb un company que coneixia de Barcelona i que estudiava trompeta a París, i em va dir que si necessitava quartos, anés a veure la Piaf. Ella vivia en un hotel, i li vaig explicar el *cuento* que explicava sempre: "Je suis un jeune étudiant républicain espagnol" –i funcionava: em va permetre anar a més d'una festa a l'ambaixada soviètica, on et tractaven molt bé, per cert. I la Piaf em va dir: "Quan vulguis vine a dinar amb nosaltres", i em va donar calés. Jo li vaig dir que em sabia totes les cançons seves, i era veritat. La vaig conèixer pràcticament un any abans que morís, ja estava molt tronadeta.

Jo havia d'haver estat francès, i no en vaig ser per culpa de la guerra d'Algèria. Però, tot i ser de nissaga catalana, em considero francès

Tornem al 1947. Va ser aleshores, també, que va descobrir el teatre?

El teatre el vaig conèixer als nou anys, perquè el meu pare em va portar a la Comèdia Francesa, i allà vaig veure la primera obra que em va impressionar, que va ser el *Britannicus* de Racine fet per Jean Marais, que feia de Neró. Hi ha rèpliques i frases d'aquesta obra que les vaig aprendre aleshores, als nou anys, i que encara em sé de memòria.

Aquesta estada va convertir-lo en un francòfil, no és així?

Jo havia d'haver estat francès, perquè estava empadronat a França –em van empadronar a Prada. I en el moment en què em tocava ser francès –perquè si hagués fet el servei militar a França, automàticament hauria estat francès–, hi havia la guerra d'Algèria. I per culpa de la guerra d'Algèria, no vaig ser francès. Perquè la guerra d'Algèria no m'agradava, no m'agrada cap mena de guerra, i menys si he d'anar-hi jo. Però jo, tot i vivint a Barcelona, i sent d'una família de nissagues catalanes per totes les bandes, em considero francès. Podria

dir que sóc un francès a Barcelona. La meva cultura és francesa, i em guanyo la vida escrivint en castellà, perquè els diaris en què escric són en castellà, però el que escric millor és el francès. I la meva cultura és francesa –i, és clar, també és catalana, i castellana, i italiana, de tots els idiomes que domino, i evidentment anglesa. Em sap molt de greu no saber l'alemany. Ho vaig intentar, quan tenia més de vint anys, i no vaig tenir la força de voluntat suficient. En una època vaig saber el no-ruec, perquè em vaig casar amb una dona noruega, i en sabia bastant, tot i que després el vaig perdre.

En català, hi ha escrit mai?

En català escric molt malament. Faig faltes d'ortografia. Però conec bé el català, que és una llengua que m'agrada molt. Sobretot un català molt més ric que aquest de TV3. M'agrada molt llegir poesia en català. El meu pare, quan jo tenia tretze anys, em va dir si volia saber què era la prosa catalana, i em va donar un llibre d'en Pla, que a mi m'encanta. Com a escriptor, vull dir, com a persona ja no tant. Tinc molts punts en contra del Pla, però reconec que és un gran personatge.

El català? Home, si jo hagués pogut escriure d'una manera regular en un diari en català, hauria acabat escrivint bé en català, però això no ha estat possible. En un moment determinat, en Max Cahner, quan estava a l'*Avui*, em va invitar a dinar i em va dir: "Has de fer un article diari a l'*Avui*." Jo li vaig dir que estava a *El País*, i en plantilla. "I quant et paguen?", em va preguntar. I quan li vaig dir el que em pagaven, em va dir: "Doncs per molts anys!"

Però bé, he escrit a *Canigó* gratis, on m'hi va ficar el Ramon Barnils, i vaig escriure una temporada a *Serra d'Or*, fins que la meva mare es va empenyar: "Per què escrius a *Serra d'Or*, que s'han portat tan malament amb el teu pare?" La meva mare, en la meua vida va jugar un paper molt fort. Era una dona molt possessiva, i encantadora per altra banda; però hi havia una relació d'amor/odi molt forta. I és clar, vaig haver de dir que no. Però no he tingut oportunitat d'escriure en català, tot i que també vaig estar a *Saber*, a *El món*, o vaig escriure una llarga temporada a *El Temps*. Però són col·laboracions una mica accidentals.

Tornem a París el 1947. Allò semblava que podia ser una estada duradora, però el fet és que tornen al cap d'uns mesos.

Vam estar-hi pràcticament un any. Tornem, i aleshores ve el gran desengany meu. Jo, un nen que ve de París, i que en ve embogit, enlluernat, que torna a la Barcelona del franquisme, i que el fiquen als jesuïtes de Sarrià perquè els Sagarra han anat sempre als jesuïtes... El Palau i Fabre em va dir que havia tingut una discussió amb el meu pare, on es plantejava que potser jo hauria pogut anar a l'Institut Francès, però el meu pare al final es va decantar pels jesuïtes.

Quin era l'ambient de l'escola, als jesuïtes?

Prefereixo no parlar-ne. A més, el meu pare s'havia educat al col·legi del carrer Casp, amb la burgesia catalana que anava als jesuïtes. Però Sarrià era un internat, era l'època de l'estraperlo. A la meua classe hi havia el fill del capità general, el

fill de l'alcalde, els fills dels estraperlistes... i, és clar, també famílies conegudes, parents meus: el que és ara duc de Prim, un Muntadas; hi havia el seu cosí, que va ser comte de Reus; hi havia un noi que vivia allà a la Bonanova tocant, que podia ser un Solà-Morales, l'arquitecte... Hi anava en Rubert de Ventós, l'Ignacio de Olano (el seu pare, el comte de Fígols, tenia les mines de Fígols), gent d'aquesta. Amb un parlaves en català, amb l'altre en castellà. Però els capellans eren...

Vostè és fill únic. Com era la relació a casa, amb els pares?

Amb el meu pare hi havia una diferència de quaranta-cinc anys: el meu pare era el meu avi. No hi vaig tenir mai una conversa d'home a home; jo amb qui parlava era amb la meua mare. El meu pare deia: "Sou com dues gotes d'aigua", érem les criatures de la casa. La meua mare tenia un costat molt de noia, de noia espavilada i oberta. A ella, França li encantava, i aquí s'ho passava molt malament.

La seva mare havia començat a escriure. De fet, per això va conèixer el seu pare...

El meu pare la va conèixer perquè ella va guanyar un accésit en uns Jocs Florals. I el seu pare, en Celestí Devesa, que era un escultor d'Olot, coneixia el meu pare. O sigui, el meu avi matern li va presentar al meu pare la meua mare, que era una noia que aleshores treballava amb en Cambó; perquè en

Cambó coneixia molt una tia seva de Besalú i diu que n'estava mig enamorat, i li va donar feina a la Via Laietana. Després, un oncle seu la va fer entrar a la Generalitat; la meua mare era funcionària de la Generalitat. Va estar a Cultura, i després a Presidència. I quan va tornar en Tarradellas, que se l'estimava molt, la meua mare va poder cobrar una pensió.

Ella no va fer una carrera com a escriptora, suposo que això devia ser difícil al costat de tot un Sagarra...

No, però ella era una escriptora vocacional, no s'havia plantejat mai escriure professionalment. Era una noia que feia versos. Va escriure alguna novel·la...

El 1952 va publicar, en castellà, *Las adelfas*. Com és, aquesta novel·la?

És una novel·la en clau, on hi ha una història personal i unes venjances...

En aquests anys hi ha tota la qüestió del retorn del seu pare, i de la seva relació amb el món de la resistència cultural. Com ho va viure això, vostè?

De quin retorn parles? Perquè una cosa és quan torna de França i l'altra cosa és quan torna de París. Quan el meu pare torna de França l'any 1940 –pel que jo sé, aleshores era molt petit–, hi ha molta gent que li va girar l'esquena. Gent que ell

havia ajudat a fugir. N'hi ha un en concret, de qui no et diré el nom, però que és un senyor que a l'època en què mana la FAI, aconsegueix fugir gràcies al meu pare. I quan ell torna, un dia se'l troba per la Rambla de Catalunya i li gira l'esquena. I quan es va morir aquell senyor –ho recordo com si fos ara–, un dia va venir el meu pare de cal notari amb un feix de bitllets de mil, agafats amb una goma: em penso que hi havia quatre-centes mil pessetes. I és que aquest senyor quan es va morir va deixar aquests diners a en Sagarra.

El meu pare es va implicar en aquella època, d'una manera molt directa, en la resistència: només has de llegir els volums del Serrahima –que jo considero que és un dietari importantíssim, però que aquí s'ha hagut de publicar amb un ajut del Parlament!– o el que explica el llibre del Permanyer. I va escriure el *Poema de Montserrat*. Si el llegeixes, perquè hi ha molta gent que no el llegeix perquè és molt llarg, t'adones del que suposa. Això m'ho havia explicat molt bé el pare Batllori, que deia que el Sagarra amb el *Poema de Montserrat* ens fa un gran favor, perquè lliga Catalunya amb una certa fe. I el

Poema de Montserrat començava amb allò de: “Avui que una ventada de ponent / assassina el perfum de la ginesta”, però ho va haver de canviar, es va autocensurar. I això que no anava a les llibreries, perquè estava prohibit, i es va editar com a llibre de bibliòfil, que comprava una certa minoria...

Un dels últims articles del meu pare publicats a *La Vanguardia*, un any abans de morir, és una crítica duríssima a la burgesia catalana respecte a la cultura catalana. Coincideix amb el moment en què al Palau de la Música es fa la retransmissió del Barça-Madrid en una pantalla gran, pagat em penso que per la Coca-cola. El meu pare va estar temps i temps escrivint a *La Vanguardia* demanant un teatre municipal. I ni un Porcioles li va donar el Teatre Municipal! El meu pare tenia una botiga que era el Teatre Romea, on feien el *teiatru* aquest. Parlen molt de “salvar els mots”, però des de l'any 1946, que va tornar a poder fer teatre, la gent anava a veure una obra de Sagarra, i el català era molt bo, i hi anaven.

L'any 1954, el seu pare publica les *Memòries*, que van fer un impacte important.

No ho creguis, va ser un llibre bastant minoritari. Evidentment, el va llegir una sèrie de gent de la seva generació, però tinc amics meus, com el Miquel Roca, que no el va descobrir fins vint anys després. El Permanyer, la primera cosa que va llegir en català va ser això, perquè a casa seva no n'hi havia, de llibres en català. I et diré una cosa: va fer més efecte a Madrid, quan se'n va fer la traducció castellana, per les coses que explicava de Madrid, que aquí. I a llocs com *Serra d'Or*, quan han demanat quins són els llibres més bons de la literatura catalana dels últims anys, hi ha una sèrie de senyors, com Joaquim Molas, que no van votar el Sagarra, sinó que van votar el llibre de Gaziel.

El seu pare tenia la voluntat de continuar-les, les *Memòries*?

No, això m'ho va dir molt clar. Érem a l'any 1954, i em va dir: “Jo, el segon volum no el puc fer, perquè hi ha quantitat de coses que no les podré explicar. El Companys, no et diré que fos amic meu, però era una persona que ens coneixíem de quan jo anava a la Generalitat a buscar la teva mare, i era simpàtic. I jo no podré escriure que en Companys era simpàtic.” El meu pare quan escrivia un llibre era perquè li donessin un xec. Per a ell, el calaix no va existir mai. El meu pare vivia d'això. Ell ho va dir: “Sóc dels pocs escriptors catalans que visc bé del que escric.” I això no ho podia dir ni el Pla.

En tot cas, als anys cinquanta es va distanciar totalment de la resistència cultural.

El meu pare, quan torna de França, creu que quan s'acabarà la Segona Guerra Mundial, el Franco fotrà el camp. I la meua mare els veia que es reunien a casa, tots aquells, el Puig-Quintana, el Serrahima, que a vegades s'estaven fins a les quatre de la matinada... La meua mare ja veia que no hi tocaven. I el meu pare, al final, del que se'n pot dir una certa resistència, d'un cert catalanisme, se'n va desdir. Se'n va desdir com un escèptic total i absolut. El meu pare, quan es mor l'any 1961, el seu desig és anar-se'n d'aquí, a Roma, amb motiu del Concili Vaticà, de corresponsal de *La Vanguardia* i del *Ya de Madrid*. Ell coneixia gent al Vaticà, com el pare Alavedra, que aleshores era cap de la Biblioteca Vaticana, o el pare Batllori. I deia: “Jo puc enviar unes cròniques estupendes, Roma és una ciutat que conec molt bé, i a més vull fer un llibre sobre Roma”. Hi havia una fundació a Madrid disposada a pagar-li una quantitat. “I ja s'ho faran!”

I s'hi hagués quedat, a Roma?

Ell em deia: “A tu t'anirà molt bé un canvi d'aires.” Jo aleshores feia tercer o quart de carrera. Amb els amics que venien a casa, que eren el Xavier Coma i el Lluís Permanyer, li explicàvem que estàvem tips de la universitat, que era un desastre. I el meu pare pensava que m'aniria bé una temporada a Roma.

Vostè estudiava Dret. Per què va triar aquesta carrera?

Jo tenia una intenció secreta, que era ser francès. Però això al meu pare no l'hi podia dir, no ho hauria entès. I volia ser

diplomàtic, perquè era també una manera de fugir d'aquí. Vaig començar la carrera de Dret a Deusto; era un contradicció perquè era la universitat dels jesuïtes, però m'havien dit que els que estudiaven a Deusto ho tenien més fàcil per entrar a la carrera diplomàtica. Vaig aguantar-hi un any, no vaig poder més. Era pitjor que Sarrià. Ara bé, allà vaig descobrir el País Basc; els dissabtes teníem un cotxe i anàvem a veure els *caseríos*, era una meravella de paisatge. I allà vaig redescobrir el bacallà, que no tenia res a veure amb el bacallà aquell dels anys quaranta que havia menjat al col·legi i que era un bacallà que era groc i feia pudor...

Però els jesuïtes no es podien aguantar. A més era duríssim, perquè aquesta universitat no estava reconeguda per l'Estat, i això vol dir que després de l'examen de Deusto, on el nivell era, com dirien ara, de vuit i escaig, havies d'agafar el tren i anar-te'n a Valladolid, a passar l'examen oficial a la Universitat de Valladolid, on hi havia els millors professors de dret que estaven exiliats, és a dir represaliats per republicans i que no podien ser catedràtics a Madrid, i aquests senyors, com que nosaltres érem els *niños bonitos* dels jesuïtes, ens claven uns exàmens on el nivell era de matrícula. Vaig conèixer un parell de catedràtics de Valladolid, que després vaig descobrir que havien estat amics del García Lorca, i que sabien qui era el meu pare...

Finalment, però, vostè es decantarà pel teatre.

Es va donar la circumstància que quan jo havia de tenir la conversa d'home a home amb el meu pare, teníem la guerra d'Algèria, i que quan jo havia de decidir què feia, si em convertia en diplomàtic o no, es va morir el meu pare, i la meua mare ho va entendre molt bé i em va dir: "Vols anar a París, a la Sorbona?" I me n'hi vaig anar. Vaig estudiar a l'Institut d'Estudis Teatral. Tenia una feina estupenda de quatre hores a la tarda en un despatx d'un advocat, on feia uns informes en francès per uns francesos que havien tingut accidents de carretera a Espanya, i m'ho pagaven molt bé. O sigui, que jo tenia la vida perfectament organitzada a París per no tornar. Però va venir la meua mare, i la meua mare a París es va gastar tots els quartos que tenia, i va haver de tornar, i jo amb ella, perquè evidentment m'havia d'ocupar d'ella. Si no, no hauria tornat, per res.

És durant aquest any a París, el 1962, que vostè descobreix l'obra d'Artaud...

Ja l'havia conegut abans! Havia conegut Artaud a la biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, on, al tercer pis, hi havia tot d'exemplars empolgats de la *Nouvelle Revue Française*; i allà vaig trobar tot el que era la França dels anys trenta. M'ho vaig llegir tot. Sabia, doncs, una mica qui era Artaud, que havia fundat el Teatre de la Crueltat i que el seu referent era l'Alfred Jarry. Això és el que jo anava a estudiar a París. Aleshores Gallimard estava publicant les obres completes de l'Artaud. Jo havia llegit els dos primers volums, on hi ha el famós discurs sobre el Théâtre de la Cruelté, i arran d'això vaig conèixer gent que havia treballat amb ell.

Un dels personatges més interessants que vaig trobar ja l'havia conegut l'any 1947 a París, perquè vivia en el mateix

hotel que nosaltres, a l'avinguda Victor Hugo. Aquest personatge havia estat un dels fundadors del Théâtre de la Cruelté. Després va venir a Barcelona, abans que jo me n'anés a París a finals del 1961, a presentar una pel·lícula de la qual era el director en un Festival de Cine en Color, i em va dir: "Quan vinguis a París, vine'm a veure". Es deia Raymond Rouleau. Era un actor i director molt conegut, que em va ajudar molt, em va explicar moltes coses d'Artaud, i em va posar en contacte amb gent de teatre. I no em puc queixar, perquè als quatre mesos de ser a la Sorbona, jo anava a prendre cafè amb el Ionesco a casa seva, passejava amb Jean Vilar, coneixia Roland Barthes... Jo era un *nano* empenyador que volia saber coses. I vaig tenir sort, vaig tenir la sort de trucar al lloc on havia de trucar i en el moment en què havia de trucar.

Jo sempre he reivindicat la passió, la passió per una lectura, per una dona, per un paisatge, per una ciutat, per una ampolla, per un puro

Josep M. Carandell, en el pròleg de 1971 a les seves "rumbas", diu que "Sagarra tiene mucho de rebelde artaudiano, agresivo y teatral, caótico e intenso"...

Això és d'aquella època!

... "Obsesivo, constante en sus gustos y en sus fobias": això segueix sent veritat?

Sí, aleshores sí, però ara no, perquè ara tant se me'n dóna.

I diu també que l'obra de vostè és, com la d'Artaud, "un gesto, insuficiente y vago, de rechazo del mundo". S'hi reconeix, en aquest retrat de jove?

Sí, està molt ben retratat. Jo no m'he convertit en una persona conservadora, però sí en una persona escèptica. És que en un moment determinat, dèiem que jo aquí només he conegut el Franco i el Pujol! I ara en faig setanta! I és clar, he de reivindicar alguna cosa. Jo sempre he reivindicat la passió, la passió per una lectura, per una dona, per un paisatge, per una ciutat, per una cuina, per una ampolla, per un puro. I això no m'ho treurà ningú –ara que ho estic perdent, perquè els anys no passen en va. Quan el Carandell escrivia això, jo era un *nano* que estava al *TeleXprés* i sortia cada nit, i que moltes vegades arribava a la redacció a les sis, o a les set del matí, quan hi havia només les dones de la neteja, em fotia davant de l'Olivetti i picava l'article, i després me n'anava a menjar una paella i arribava a casa a les onze. Però això s'ha acabat!

Ara, no he volgut mai fer carrera. Sóc una persona absolutament incapacitada per fer carrera; no puc fer de llepaculs! Ni he tingut mai cap carnet de cap partit. I ara tinc la vida muntada en pla no et diré de resistent, que em sembla excessiu, però sí que faig una vida de barri, totalment retirada. Tinc una família, que és la meua dona, i el meu fill, que està de

director de l'Institut Cervantes a Budapest, que és un noi que ja ha fet quaranta anys i que té una filla que en té set. I després tinc una altra família, que és la família que m'he inventat, de la qual em queden el meu germanet petit, que és el Lluís Permanyer; el meu cosí, que és l'Enric Vila-Matas –Enrique, com es firma ell; tinc un nebot que és el Marcos Ordóñez; tenia un germà gran, que era el Josep M. Carandell, que es va morir; i tenia un oncle, que era el Víctor Alba, que ha estat molt important per a tots nosaltres, per al Barnils, per al Marsé –el Marsé és el meu amic, amic i confident. I ja està, funciono a aquest nivell. I després, quan vaig a París, al meu poble, tinc uns amics allà, uns llocs que recordo, i altres que m'empenyo perquè canvien, com els Champs Elysées o Saint Germain de Prés. Però un es defensa i ja està. Tens una bona biblioteca, llegeixes els llibres que t'agrada llegir de sempre, pocs dels d'ara.

Tornem a París el 1962. Allà coneix també William Borroughs.

Bé, però és molt accidental. És una nit que vaig haver de saltar d'un segon pis perquè aquell tio tenia una pistola carregada i anava disparant, a l'Île-Saint-Louis. No va ser agradable, no. Allà li dèiem “el Rimbaud amb gavardina”. Era l'època dels *beatniks*: jo anava a una llibreria de París, comprava els llibres dels *beatniks* –en les edicions autèntiques, les americanes– i els enviava als meus amics de Barcelona.

Però com ja havia passat en l'ocasió anterior, el fet és que novament, al cap d'uns mesos de ser a París, vostè se'n torna cap aquí.

Sí, però amb la meva mare vam anar a Madrid! La meva mare no tenia ganes d'anar a Barcelona. A més, els pocs quarts que tenia venien de la Sociedad General de Autores de España (SGAE), i a Madrid ho tenia més a la vora. I vam anar a Madrid. I allà vaig intentar ficar-me en el món del teatre. El marquès de Lozoya, el Juanito Contreras, cosí germà del meu pare, i el Gual Villalbí, que era *ministro sin cartera* i bon amic del meu pare, em van muntar una entrevista amb el Fraga Iribarne. Vaig anar a veure el Fraga Iribarne i li vaig dir: “Quiero ser secretario del Teatro María Guerrero, que creo que es un sueldo de cinco mil pesetas al mes, pero yo como que vengo de París, y conozco bien esto del teatro, me gustaría, porque así podría empezar una carrera, y además conectaré con la sensibilidad de aquí.” I em va dir que “le había dado pleno derecho” al director, que era aleshores el José Luis Alonso, i aquest, que era una bellíssima persona, ja tenia un amant seu col·locat en el càrrec, o sigui que no vaig poder fer res. Vaig fer una altra gestió amb un altre director de teatre, però al final tampoc va resultar. Però si arribo a entrar en un teatre de Madrid, em quedo a Madrid.

Però el fet és que torna a Barcelona, on comença a treballar com a periodista.

Vaig començar al *Ciero*, en una pàgina de teatre que sortia els divendres. Em vaig presentar allà i vaig demanar pel director. El director, que aleshores era un senyor que es deia Luis G. Manegat (el pare de Julio Manegat, el crític de teatre) no

hi era, però sí el subdirector, que es deia Hernández Pardos (el pare del pintor Hernández Pijuan) i aquest senyor em va rebre, li vaig dir que havia vist la pàgina dels divendres i li vaig dir que li portava un article per veure si el volien publicar. Se'l va llegir, i em va dir: “400 pesetas, saldrá el viernes, traiga más joven”. Ni fill del Sagarra, ni res: anava així, això, al periodisme de l'època.

En vaig publicar uns quants, fins que un dia en Permanyer em diu: “L'Ibáñez Escofet, que és el redactor en cap del *Correo Catalán*, m'ha dit que si voldries dinar amb ell”. Jo hi vaig anar, i em va dir si volia ser el crític de teatre del *Correo*. Dic: “però si ja n'hi ha un” –el senyor Josep M. Junyent, l'oncle del Miquel Roca, que era a més el comissari polític del diari, però a qui li havia arribat l'edat de la jubilació. I el vaig substituir jo. Una cosa que m'arriba al cor, i que no té res a veure amb el periodisme d'ara, és que quan li dic al senyor Hernández Pardos que m'han ofert la crítica teatral del *Correo*, i que no puc continuar al *Ciero*, ell em convida a dinar a l'Amaya per celebrar-ho.

De fet, en aquell moment l'Ibáñez Escofet està mirant de renovar el diari, fent entrar gent com vostè, el Permanyer, el Josep M. Huertas, el Martí Gómez.

Sí, ens vam trobar allà. Però m'hi vaig estar poc temps, al *Correo*. Me'n van fer fora.

Per què?

Hi havia un premi que estava relacionat amb el Grec, i que donava Radio Barcelona, que aleshores estava dirigida per Manuel Tarín-Iglesias. El dinar del premi es feia a l'hotel Majestic. Aleshores, dels crítics de teatre de Barcelona, jo era el més jove de tots. Els altres eren don Antonio de Armenteras, don

‘Vaig començar al *Ciero*. Hi vaig portar un article i el subdirector em va dir: “400 pesetas, saldrá el viernes, traiga más, joven”’

Luis Marsillach (el pare de l'Adolfo), la María Luz Morales, don Antonio Martínez Tomás, el Manegat i el Martí Farreras. Abans del dinar, en Tarín ens va dir que don Antonio Martínez Tomás (que era president de l'Asociación de la Prensa, i el crític de *La Vanguardia*) se n'havia d'anar, i que ens estalviàrem la discussió prèvia i passaríem a votar directament. Jo aleshores, que era idiota, vaig dir: “Si don Antonio tiene que marcharse, lo más fácil es que deje su voto, luego nosotros discutimos y ya está”. Déu meu, què havia dit! Em van saltar don Luis Marsillach, de la *Soli*, i don Antonio de Armenteras, de *La Prensa*, dient-me: “¡No sabe usted quién es este caballero! ¡Usted es un indeseable, y encima no tiene carnet de periodista!” El Junyent, el Marsillach i don Antonio de Armenteras, company de curs a Dret del meu pare, van anar al *Correo* a

demanar-li al director el meu cap. L'Ibáñez Escofet em va dir que m'havia defensat tot el que va poder, però em van fer fora. O sigui que vaig aprendre molt de pressa com anava el periodisme en aquesta ciutat. I em vaig passar un temps sense guanyar un duro, i amb la fama de ser un que creava conflictes. Al final, quan li va caure el *TeleXprés* a l'Ibáñez –que no va ser fàcil, perquè va tenir molts enemics–, llavors em va agafar.

Com va ser la seva relació amb l'Ibáñez?

Ui, molt complicada: l'Ibáñez em volia fer de pare, jo havia d'influenciar els seus fills... La cosa va acabar malament perquè un dia vaig portar un article en contra de l'abat Escarré, de qui jo sabia moltes coses, perquè quan era jove els monjos de Montserrat venien a casa i parlaven amb el meu pare. L'Ibáñez em va dir que jo i els meus amics no havíem d'escriure sobre coses de l'Església, perquè no en teníem ni idea, perquè per a ell tots nosaltres érem ateus i revolucionaris... Després aquest article el vaig publicar a *El Temps* i no vulguis saber la quantitat de monjos de Montserrat que em van enviar cartes d'agraïment.

En tot cas, a la tardor del 1968, que és un any molt significat, l'Ibáñez Escofet li encarrega una secció diària al *TeleXprés* que es dirà "El día de siempre"...

Un títol horrible, que es va inventar ell.

...amb la idea que fes una cosa semblant a "l'aperitiu" que publicava el seu pare abans de la guerra.

El primer article que faig és copiant l'*aperitiu*. Poc després, quan el Manolo Vázquez Montalbán i jo ens coneixem, li vaig dir: "Així es pot escriure d'una altra manera?" I em poso a escriure de l'altra manera.

En efecte, ben aviat troba la seva manera d'escriure. Qui l'orienta, quins models té?

Per a mi va ser fonamental la *Crónica sentimental de España* de Manolo Vázquez Montalbán. Perquè jo en francès ja ho hauria fet d'una altra manera. A França, el periodisme era infinitament més divertit i més obert i més bèstia que el que es feia aquí, però quan vaig posar-me a escriure en castellà, vaig pensar que jo era "príncipe de redacción" dels jesuïtes, o sigui que vaig començar a escriure com si encara fos al col·legi: no vaig fer el pas del francès al castellà, sinó que vaig tornar al que m'agradava, als "clásicos castellanos". L'Ortega y Gasset me'l sabia de memòria.

El seu nou estil, que Carandell qualifica d'agressiu i loquaç, no deixa indiferent.

Quan vaig agafar la crítica de teatre, vaig dir que el meu estil de crítica era el de Baudelaire: "subjectiu, passional i polític". Tot el contrari de la crítica objectiva. A mi m'ha d'agradar amb passió, tinc la meua opinió, i a més amb totes les connotacions polítiques i socials que calgui. De l'altra manera, no ho entenc. El crític de teatre és un polemista, és un home que va a dir "això sí" i "això no". He escrit crítiques on dic que a la mitja part me'n vaig anar: per què no ho havia de poder fer? Altres vegades he anat a veure un espectacle que

només feien dues vegades, i deia: "Demà és l'última funció, està tot venut, però jo seré allà. Si veniu, us asseguro que faré obrir el teatre i ens asseurem a les escales". I va funcionar. És que si no, què vol dir ser crític de teatre?

La conversa s'interromp per demanar un altre whisky. Sagarra aprofita per contar-me la història d'Afrodita, una cambrera del Bauma, que és albanò-kosovar, que viu amb un lampista i que vol tenir un fill català, però a qui el seu pare, un home vell, no deixa casar amb un no-musulmà... Sagarra explica que ell ara fa una vida de barri, però com si fos, diu, en un barri de Torí o d'Amsterdam.

Barcelona no m'agrada. És una ciutat que ha perdut, que se'ls ha escapat de les mans, en una paraula. Jo ja entenc que la Rambla no sigui la dels meus pares, ni la meua, però és que ara, quan hi vaig, vaig al Boadas a fer una copa i després encara tinc sort de travessar de pressa i anar-me'n a l'Ateneu, que és un dels meus refugis, però ja no puc anar per la Rambla. Ni al passeig de Gràcia tampoc.

Barcelona no m'agrada. És una ciutat que ha perdut, que se'ls ha escapat de les mans. Ara ja no puc anar a passejar per la Rambla

És una ciutat que no m'agrada. Després del 1992, és d'agrair poder baixar pel passeig de Sant Joan i anar tranquil·lament a la platja, i fer un arròs a la Barceloneta; això és una meravella, que no té res a veure amb la Barcelona que jo havia conegut. Això està bé, però s'havia de conservar, s'havia de vigilar, i en canvi se'ls ha escapat de les mans. Vaig a l'Estació de França, que és un dels edificis més bonics de Barcelona, i no hi ha absolutament ningú. Aquell bar, que havia estat el restaurant del vell Regàs (del pare de la Rosa i el Xavier), quan sortia el tren aquell de nit, que era el que anava a la frontera, i fugíem d'aquí...

Hi ha un dels articles de les "rumbas" on vostè explica precisament que quan ja no pot més agafa un taxi i se'n va a l'Estació de França...

Aquell article és molt fort, diu que es perden tots els trens. Que és una altra manera de dir que tots els paradisos són, per definició, perduts. No tornaràs a tenir nou anys, no tornaràs a conèixer aquell París, vagis on vagis tot serà diferent.

¿Fins a quin punt les "rumbas" són representatives d'un estat d'ànim col·lectiu, generacional? Ho dic perquè algunes es titulen així: "la generación aburrída", "Generación y nyonya".

No, són totalment individualistes. A veure, jo he tingut punts de contacte amb el Terenci Moix, amb el Manolo Vázquez Montalbán, amb l'Ocaña, amb l'Ovidi Montllor, amb el Huer-

tas Clavería, i tinc punts de contacte amb el Martí Gómez, amb el Nazario o amb el Xavier Rubert de Ventós, però jo tinc la meua història, que no és la seva i que en un moment determinat es troben. Però no és la mateixa.

Hi havia un poeta, que va morir molt jove, que es deia Josep Elias, que era molt bo, que va guanyar el premi Carles Riba. Era nebot del Víctor Alba; la seva mare es deia Elias, el pare ell no va saber mai qui era –jo sempre li deia que el seu pare era Maurice Chevalier. Havia anat a l'Institut Francès i traduïa les cançons de Brassens i de Léo Ferré. I teníem molts punts de contacte, era el meu punt de referència. És potser de les persones amb qui ens hem entès més, perquè tots dos estàvem vivint en una ciutat que no era la nostra però que ens la muntàvem de la manera que fos. Amb tots els altres que he anomenat, hi he tingut molts punts de contacte, però no és el mateix.

L'article que li esmentava acaba dient que vostè, després de deixar perdre el tren, s'evadeix amb alcohol i somnífers, però que l'endemà, quan es desperta, "la rata segueix allà."

Jo aleshores bevia bastant: hi havia un relatiu procés d'auto-destrucció, les coses com siguin. I això es notava, perquè algun metge amic meu, que llegia aquests articles, em va dir que no fes l'animal. I és veritat, encara no sé com me n'he sortit, perquè hi ha elements que podia no haver-me'n sortit, de la manera com jo hi jugava, que era una manera molt perillosa. I aquest article respon a això.

6 La *cultureta* era cultura de piset. Explotant la *cultureta*, molta gent ha fet carrera. I quina carrera! I encara en vivim, de la *cultureta*!

En tot cas, una de les coses que ningú discuteix d'aquests seus articles és la seva capacitat per crear unes etiquetes que van fer fortuna.

Però això és l'obligació d'un periodista. Un periodista s'ha d'inventar la *gauche divine*, la *cultureta* –cosa que no m'ho han perdonat mai, mai.

Contra qui escriu això de la *cultureta*? Què és exactament això de la *cultureta*?

La *cultureta* és la versió d'allò que el meu pare en deia "la cultura de pis". La "cultura de pis" vol dir que vius en un pis de l'Eixample, i no saps com es diu un ametller, ni una cadenera, ni tens idea d'aquest país, ni de res. Tens cultura de piset. ¿Com has de llegir el *Comte Arnau*, si vius en un pis de l'Eixample? La "cultureta" era això, cultura de pis. Més: la "cultureta" era "no ens podem carregar això, perquè està escrit en català. Tots sabem que és una merda, però no ens ho podem carregar." El Xavier Fàbregas, company meu de teatre, havia dit moltes vegades, sortint de veure una obra: "És

una merda, però no m'ho carregaré perquè està en escrit en la nostra *llenga*." Deia *llenga*, no llengua. Igual que el Joan Oliver, quan li venia la Maria Aurèlia Capmany i deia: "És que la nostra *llenga*" i el Joan Oliver li deia: "A veure si aprens a parlar bé el català!" Per mi, la "cultureta" és això. I explotant la "cultureta", molta gent ha fet carrera, i quina carrera! Evidentment, al costat de la "cultureta" em vaig inventar la "culturassa", que eren el Jordi Rubió i el pare Batllori. Però la "cultureta" era la "cultureta", i tant! I encara en vivim, de la "cultureta"!

I seu és el terme *huertamaros*, dedicat als periodistes de la corda de Huertas Claveria.

Els *huertamaros* és una altra troballa, molt divertida i simpàtica, que no va ser mai malintencionada, era carinyosa.

També va crear un altre terme que és *patufetisme-leninisme*.

Ah, aquest és molt bo! *Patufetisme-leninisme* són aquelles discussions que hi havia al pub Tuset: a les dotze arribava el Pere Portabella amb un llibre, una biografia del Togliatti que havia comprat a Milà; l'ensenyava com qui ensenya la custòdia o el *cristo de Lepanto*, i és clar, jo m'hi petava! Saps perquè? Perquè quan aquí va haver-hi tot el tinglado sobre Bertolt Brecht i el Partit Comunista, a París jo tot això ja ho havia vist, ja sabia de què anava. O sigui, havia pres una mena d'antídote, i tot plegat em feia riure.

Patufetisme-leninisme és una frase d'un periodista sarcàstic i, si tu vols, un periodista encertat, brillant –que diuen els francesos. I és una frase cruel, perquè hi havia molts nanos que no ho sabien, això, però n'hi havia uns quants que se n'aprofitaven. Un nano que va de bona fe i es fot de Bandera Roja, mira! Però també hi havia el tio que sabia perfectament què havia de fer, i com havia de lligar el que li deien al Partit amb la cosa catalana... jo els he conegut, uns païos de *cuidado*! Jo he tingut converses amb un tio com l'Octavi Pellissa de quatre hores a la nit, i l'Octavi Pellissa era molt brillant per enredar algun petit "patufet".

Se sent pròxim a alguna tradició política en particular?

A l'anarquisme. D'un anarquisme evidentment no de bomba. Sempre m'ha agradat molt la frase del Jaime Gil de Biedma, que cito sovint: "Yo sigo siendo de izquierdas, pero ya no ejerzo."

Durant la transició, vostè, que té fama d'*enfant terrible*, passa, l'any 1978 i de la mà de l'alcalde Socias Humbert, a ser delegat de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, quan encara s'havien de celebrar les primeres eleccions municipals democràtiques.

Socias Humbert era company meu de carrera. Em va demanar que ho acceptés per un període d'onze mesos. Per a mi era una manera de sortir del diari, on jo estava molt malament. Era al *Correo* quan hi havia el Lorenzo Gomis de director. Amb el Martí Gómez intentàvem veure si podíem fer coses, i ell ens deia una cosa al matí i una altra al vespre. I aquella situació era molt difícil, i me'n vaig anar. No deixa de ser important la dada que passo de cobrar seixanta-mil pessetes al mes a cobrar-ne

132.000. I ja està. Em vaig divertir, perquè sabia que eren onze mesos, que no durava més. I després me'n vaig anar a París una altra vegada, ara de corresponsal cultural de *La Vanguardia*.

Què va fer a l'Ajuntament, que s'hi va divertir tant?

Vaig inventar-me el *Picasso eròtic*. Vaig descobrir que als soterranis del Museu Picasso hi havia una quantitat de dibuixos eròtics de Picasso i dels seus amics catalans, que no s'ensenyaven mai. I jo ho vaig ensenyar. És l'única vegada que el meu nom, Joan de Sagarra, ha sortit a la revista *Newsweek*; l'exposició va sortir a tots els diaris del món. Vaig disfrutar també molt el dia que li vaig donar a l'Ovidi Montllor el Tinell, perquè hi fes el *Coral romput* de l'Estellés. Allà vam plorar tots com a idiotes.

També vaig apujar l'import dels premis Ciutat de Barcelona, que estaven molt mal dotats, i vaig dir: "s'ha acabat, tots a mig quilo!" Automàticament, això se'm va criticar per part de gent com la Maria Aurèlia Capmany, però després quan van arribar ells, les cinc-centes mil pessetes es van convertir en un milió i els van començar a donar als seus amics. Ara, això m'està bé, perquè he de reconèixer que jo vaig fer el mateix. Em van dir que el Carlos Barral estava fotut i l'havien d'operar, i vaig apujar l'import dels premis a cinc-centes mil pessetes, vaig trucar al Gil de Biedma i vaig muntar un jurat perquè li donessin el premi al Barral, perquè es pogués pagar l'ope-

ració: així, descaradament. Li vam donar perquè havia publicat un volum de les seves memòries, que són extraordinàries.

Aquell era un moment teatralment molt interessant. L'any 1976 s'havia fundat el Teatre Lliure i havia tingut lloc la cèlebre "temporada popular" del Teatre Grec, i després, el 1977, hi va haver l'intent del Saló Diana. ¿Hi havia la possibilitat de fer un teatre diferent del que s'ha fet després, del que s'ha institucionalitzat?

Jo estic en el Grec del 1976. En els grans debats del Saló Diana, i en els grans debats a Comissions Obreres, a la Via Laietana. L'únic crític de teatre que va allà sóc jo. I estic amb ells. Quan després han fet el Grec d'ara, i el volen lligar amb el Grec del 1976, jo he fet més d'un article dient: "Escolti, senyor Mascarell, vostè és llicenciat en història, no menteixi: el Grec del 76 es va fer sense cap mena d'ajuda institucional, va ser la professió; vostè no hi té res a veure, en absolut. I li diré més, senyor Mascarell: el Grec, l'any 76, es converteix en el Grec dels actors, però el Grec ja existia molt abans. El Grec se'l va inventar un senyor que es deia Juan Germán Schroeder, que era un excel·lent director, i se'l va inventar a l'època que la Núria Espert va fer la *Medea* al Grec, i això va provocar un article entusiasta de l'Eugeni d'Ors a *La Vanguardia*. I va ser el començament de la carrera d'aquesta noia, i això era als anys cinquanta!"

El 76 va ser un moment molt emotiu, molt bonic. Després és quan els polítics diuen: “això és nostre.” I llavors entrem en una altra cosa. Jo sóc de formació francesa, i sé perfectament qui és Malraux i qui és Jack Lang, els grans ministres de cultura francesos. I a França ara diuen precisament que no pot ser que tot sigui una cultura d’Estat. I aquí el Teatre Nacional, el Lliure, tot és pagat, i hi ha unes persones que han arribat i que ho tenen tot controlat: “Tu estrenaràs, tu no”. Jo sóc fill del meu pare, que és un home que feia funcionar el Romea. Venien uns còmics a casa, demanaven una comèdia i quan tenien la comèdia del meu pare, anaven a parlar amb l’empresari del Romea i aquest els deia: “Ja teniu la comèdia d’en Sagarra, doncs ja teniu teatre”. I funcionava o no funcionava, aquella obra, però no hi havia cap ajuda, res.

En fi, què vols que et digui: si encara m’interessés el teatre... Però no m’interessa en absolut, perquè estic totalment desenganyat de com ho han portat aquí. A mi m’hauria agradat que, en un moment determinat, el senyor Pujol, quan diu que vingui el senyor Flotats, hagués dit: “Escolti, Sagarra, com ho farem això?” I jo li hauria dit: “Miri, m’agrada molt que arribi el Flotats, però l’ha de tenir collat! I hem de fer una descentralització, i hem de veure com ho fem.” I això no s’ha fet mai.

Del 76 hauria pogut sortir una cosa en aquest sentit. Jo havia parlat amb el Fabià Puigserver, que és una de les persones més intel·ligents que he conegut, el qual havia ajudat molt a fer la imatge aquesta del Lliure com un teatre independent al mateix temps que al servei del públic, que és una imatge que per una part és francesa i per l’altra és el Piccolo Teatro de Milà, del Giorgio Strehler, i ens hauríem pogut entendre bastant, però al final ha sortit allò de “jo controlo això, som tres i aquí no vindrà ningú a fer-nos la guitza.” I això funciona al Romea amb el Bieito, al Nacional amb el Belbel i els seus, i amb l’Àlex Rigola al Lliure. Ara bé, la gent del teatre és molt feble, sempre pendents de si els truquen, de si els donen un paper. Jo ja ho entenc.

Hi va al teatre?

Poc, molt poc.

Què li ha agradat darrerament?

L’última vegada que vaig disfrutar va ser quan vaig anar a veure un muntatge de Luca Ronconi amb el Piccolo de Milà, al Teatre Nacional, que feien una obra de Goldoni, i que em va fer molta gràcia perquè hi havia una actriu, que és una dona que té més de setanta anys i que en fa quaranta que la segueixo, i a qui li he vist fer obres amb l’Strehler. Però curiositat per anar al teatre, no en tinc. Els amics amb qui em faig ara no van al teatre; és difícil que em vingui el Marsé i em digui: “Escolta, has d’anar a veure això”, perquè el Marsé no hi va. I el Xavier Coma, amb el qual parlem de cinema, tampoc no hi va.

Té nostàlgia per la Barcelona de la seva joventut?

Nostàlgia? No, en absolut. En aquella època m’ho vaig passar molt bé, l’època del Jamboree, l’època que anàvem al Raval, l’època de les putes, parlem clar... Jo era un noi jove que vivia a la Bonanova, i quan arribava a la plaça Catalu-

nya, i veia la Rambla cap a baix, saps allò de la gran frase de Balzac: “Ara vaig cap allà, que és el meu territori.” Allà estava tot barrejat: el Pieyre de Mandiargues, el Jean Genet, *La bandera* de Jean Renoir, amb el Jean Gabin que baixava per la Rambla... Allò era el nostre món. El meu món no ha estat mai la Diagonal, ni el Passeig de Gràcia, ni la Bonanova, ni el col·legi de Sarrià. Tot allò que ens havien dit, *La Criolla*, el meu pare, *El Be Negre*, etcètera, tot era allà. Tu et pots imaginar el que era el Jamboree en aquella època? Els poemes del Manolo Vázquez Montalbán a la Gloria Stewart... Després, a la transició, és quan es produeix el fenomen Ocaña i Nazario, jo faig venir a Barcelona el Copi, que actua al Saló Diana pagat per l’Ajuntament... Era un moment molt fort. Pensa que un amic meu francès, Hervé Gibert, homosexual, que va morir, va escriure a *Le Monde* que en aquell moment, l’any 1978-79, abans de les primeres eleccions municipals, Barcelona era una de les ciutats més lliures d’Europa, on passen unes coses que no et trobes ni a París ni enlloc. I era veritat!

6 La bufetada de després de la transició és la mateixa que jo vaig experimentar el 1947 quan, tornant de París, em fiquen als jesuïtes

A mi, el *cacau* que es produeix el 79 no em fa l’efecte que pot fer a un nano de vint anys, perquè jo aleshores ja en tinc quaranta. Però entenc que a un nano de vint anys, d’aquests que anava amb l’Ocaña, el que es trobarà després és una bufetada. És la mateixa bufetada que vaig experimentar jo l’any 1947 quan em tornen aquí i em fiquen als jesuïtes. Jo ja estava preparat per a la bufetada de després de la transició.

Se sent, d’alguna manera, desenganyat?

A veure, hi ha la frase fonamental de Martin Heidegger que ho cura tot: “ésser és essent.” I ja està, no hi ha volta de full. Per això jo vaig sortir a la manifestació [pel dret a decidir, del dia 1 de desembre]. Vaig anar-hi, perquè trobava que s’hi havia d’anar. Sóc un francès de Barcelona que va anar a la manifestació, perquè troba que realment això no està bé. Fill del Josep M. de Sagarra, i tot el que tu vulguis, però sóc un francès de Barcelona. Les meves relacions d’aquí són emocionals, són passionals, són fortes, no són mai fredes. I en un moment determinat, si hi ha una cosa que ja no m’interessa, l’esborro totalment. Com moltes coses de França que no m’agraden. Però, vulguis no vulguis, jo sempre seré aquell noi que van portar d’allà a aquí: això no m’ho treurà ningú.

I quan em mori, vull que em cremin i llavors –ja li deixaré uns quartos a la meva dona, i si no tindrà algun amic que l’hi pagui– que vagin a París, que agafin allò que en diuen el *bateau-mouche* i que muntin una bona festa, els que vulguin anar-hi, i quan passin pel Pont Mirabeau o pel Pont des Arts, que em tirin i segueixin ballant. ■